

תפילה לעת צרה

השוואה למסורת חז"ל

מבוא:

מנהג ביתא ישראל

בימי חול נהגו יהודי אתיופיה להתפלל שתי תפילות ביום. אחת בבוקר, תפילת שחרית, ואחת בין הערביים, תפילת מנחה. לתפילות האלה הגיעו בדרך כלל הקייסים, ה"שמגלוצ" (חכמים זקנים ומכובדים) ואנשים שהיו פנויים ממלאכה. ביום שבת התכנסו כולם בבית הכנסת. בין הבאים היו גם ילדים, אך הם לא הורשו להיכנס פנימה משום כבוד בית הכנסת. כיוון שאין לבוא לבית הכנסת בידיים ריקות נהגו הנשים להביא אוכל, שתייה או דברים אחרים מתנה לבית הכנסת. למרות העדר חיוב תפילה יומי לציבור בקרב ביתא ישראל מפורסמת תפילת איגזו סמענה (עננו ה') הנאמרת בעת צרה. זעקו עליהן והריעו."

במסורת חז"ל

במצוות התורה לא ברור האם ישנו מצווה לתפילה אישית בכל יום. במסורת חז"ל הדבר שנוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן. אמנם לכל הדעות חיוב 3 התפילות ביום, הינו מדברי חכמים כנגד שלוש האבות או הקורבנות המקדש. לעומת זאת, בספר במדבר מצווה התורה: "וְכִי-תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֹרְצְכֶם, עַל-הָעָר הָעָר אֲתֹכֶם--וְהָרַעְתֶּם, בְּחִצְצֹתֶי; וְנִזְכַּרְתֶּם, לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְנוֹשַׁעְתֶּם, מֵאִיָּבֵיכֶם." (במדבר י, ט) מהפסוק הנ"ל לומד הרמב"ם בהלכות תעניות (פרק א, הלכה א): "מצות עשה מן התורה (!!!) לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן. מדברי הרמב"ם עולה שעיקר המצווה הוא לזעוק ולעשות תשובה, והחצוצרות והשופרות נועדו לעורר לך. לפי הרמב"ם נראה שיהודי אתיופיה קיימו מצוות עשה מהתורה באומרם איגזו סמאנה (עננו ה') לזעוק אל ה' יתברך. גם בשאר קהילות ישראל ישנם תפילות לעת צרה בנוסחים קדומים מאוד המעורר את השאלה האם יש קשר או דמיון בין נוסחי תפילות עתיקות אלו?

השאלה

האם תפילת "אגזו סמאנה" היא גרסה קדומה לתפילת "עננו"?

עמדות:

- יש דמיון, בין התפילות: עננו ותפילת העדה משקפות את המצווה להתפלל בשעת צרה, וכן יש דמיון בין התפילה לסוף סליחות אשכנז. (מרדכי ברוך)

עמדה 1:

יש המפרשים המקבילים את תפילת "אגזו סמאנה" לתפילת "אבינו מלכנו". לעניות דעתי זה לא נכון. א.שם התפילה אינו מעיד על כך ב. בהמשך התפילה יש קטע האומר: "מי שענה לבני במצרים וכו'."

מעניין לראות שמבנה "האגזו סמענה" דומה לסוף הסליחות של האשכנזים (בקטע של אמירת "עננו" ואחריו "מי שענה").
[Y1] עם הערות:
[Y2R1] עם הערות:

[לחץ כאן לסרטון המציג את התפילה](#)

תמיכה ושאלה: הרב יואל

נראה לי נכון מאד.

האם יש בתפילה הזאת, שילוב של פסוקים ממזמורי זעקה ותפילה מספר תהילים?

תשובה: מרדכי ברוך

מצאתי דמיון לתהילים, בתחילת חלק השלישי של תפילת "אגזו סמאנה",

שמתחיל עם המשפט: "וצדיק מהרי ה' " -שניתן לפרשו כך: רחום וצדיק ה' . מה שמזכיר את הפסוק מתהילים : " חנון וצדיק ה' ואלוהינו מרחם"(קטז,ה).

לצערי אני לא מבין גדול בשפת הגעז, ויש בקבוצה המכובדת" לביא ברשת "רבים וטובים ממני,

תמיכה: שמשון לוינגר

'עננו' ו'מי שענה' נאמרים בסליחות על ידי כל העדות, ספרדים ואשכנזים ותימנים והן קדומות מאד ('מי שענה' מזכר במשנה מסכת תענית)

תמיכה: שושנה בן דור

היה מזמן נראה כך, אם כי מבנה התפילה יותר עשיר ומסובך. אדרבא, לעומת "עננו" היא התפילה היא יצירה ספרותית למופת.

אגב, התעתיק הנכון הוא "אגזיו שמענ", כן, מדובר באותו שורש

תמיכה: צרדכי ברוך

שושנה, ראיתי את תרגומך העשיר, והמקיף לתפילת" אגזיו שמענ "בחג הסיגד, באתר יד בן צבי.

ממה ששמעתיי אצל הקייסים וכן בהקלטה שהבאתי, הקייסים אומרים בד"כ נוסח בהרבה יותר קצר מאשר בתפילות הסיגד.
יש איזושהי סיבה להבדלים בתפילת "אגזיו שמענ" בין הסיגד לשאר ימות השנה?

אכן בכל העדות אומרים את "עננו" ו- "מי שענה" אך המיוחד בנוסח האשכנזי שבדומה לביתא ישראל הן סמוכות אחת לשנייה, בניגוד לשאר העדות.

כמו כן אמנם תפילת מי שענה מופיעה כבר במסכת תענית, אך בניגוד למסכת תענית אשר מזכירים את אברהם אבינו, בביתא ישראל מזכירים את ההצלה ממצרים ולא מתחילים מאברהם אבינו.

שאלה: ליאור גלוהר

בבית הכנסת שערי ירושלים בנתניה שרו הבוקר לפני פסוקי דזמרה את פיוט 'שמע נא אגזיאהר צלותי' שמקורה כמובן בתהילים נ"ה ב'. אני מניח שהפיוט שייך לשבת המסוימת הזו בספירת השבתות, ולא לקינות של חודש אב או לניגונים של חודש אלול.

ככל שהצלחתי להתרשם, [משקל](#) הפיוט יכול לשבת במדויק על מילים עבריות קדומות. האם מוכר לכם פיוט סליחות או הושענות, קיים או קדום, הדומה לפיוט הנדון בניגונו או במשקלו?

תמיכה: שושנה בן דור

אני מכירה את התפילה, והיא נאמרת גם בסיגד. אבדוק שוב את המשקל. טוב לדעת ששרים אותה בבית הכנסת.